

לא פעם בפעם על נכונותו למצוא הסדר עם ישראל, אם זו תשנה את עמדתה כלפי העולם הערבי.

השבתי כי דעתהקהל בישראל אינה מתרשמת כראוי מרמזים אלה, כאשר מאיים רדיו דומם באותו שבוע בחיסול מדינת ישראל — ועוד בשירור בשפה העברית. "אין כל חשיבות לשידורים כאלה", קרא בן-שיחי, "מחברים אותם מטומטמים חסריאחריות".

"אבל עתוני ישראל מורחים את דברי המטומטמים האלה על חצי עמוד", ענית, "בעוד שהרמזים הדקים של עבד אל-נאצר נבלעים בידיעה של חמש שורות!".

כל ממשלה ערבית זכאית למתוח ביקורת על המדיניות הישראלית, כפי שאנו זכאים למתוח ביקורת על הקו שלה, הוספתי. היא יכולה להתנגד לקו ממשלתנו, או למשטר השלט במדינתנו, או לאישים העומדים בראשה. אולם צריך להיות ברור לחלוטין כי התנגדות למשטר הקיים בישראל אין פירושה התנגדות לעצם קיומה של מדינת ישראל. אדם שנדמה לו כי רוצים להשמיד את מדינתו, קשה להסביר לו את הצורך בשניוני ערכים פנימי.

הגשתי מאד נקודה זו, הנראית לי כחשובה ביותר. נדמה לי כי בן-שיחי רשם לפניו את הדבר בזכרונו.

משכתי את השיחה לבעיות הערביות הפנימיות וניסיתי לשכנעו כי האיחוד השמי דרוש לתנועה הלאומית הערבית לא פחות מאשר לישראל. אהם לוחמים לשחרור המרחב מן האימפריאליזם. אבל המלחמה בין ישראל והערבים גורמת בדיוק לתוצאה הפוכה. ישראל נאלצת לקרוא לעזרה צרפתית, ותמורת זה היא מכניסה את צרפת למרחב — כמו במבצע סואץ. אתם מצדכם קוראים לרוסים. האמריקאים והאנגלים מוצאים להם הזדמנות להכניס את רגליהם. כך אנו פותחים בכוחות משותפים את המרחב בפני השליטים הזרים.

אני עדיין משוכנע שזו הטענה החזקה ביותר שאפשר להשמיעה ביוכוח כזה. היא הגיונית, ואין עליה תשובה.

המשכתי לומר שהמצב ילך וירע, אם לא יקומו משני צדי הגבול כוחות שישיגו את הכיחן. היום אנחנו לוחמים זה בזה במיטרים ובמיגים. כמה שנים יעברו עד שבם אתם וגם אנחנו נקבל מידי שותפינו הזרים קליעים מונחים וראשי-נפץ אטומיים? הסוף יהיה שנשמד איש את רעהו, לשמחת לבם של הכובשים הזרים.

בן-שיחי תור והדגיש כי כל שינוי אמיתי צריך להתחיל בישראל. בשורה ארוכה של מעשים, שהגיעו לשיאם במבצע סיני-סואץ, הוכיחה ממשלת ישראל שהיא חלק מן המחנה האימפריאליסטי. דויד בן-גוריון מסמל עמדה זו. כל עוד בן-גוריון עומד בראש המדיניות הישראלית, הסביר, לא יוכל שום מנהיג ערבי להעלות על דעתו אפשרות של שותפות עם ישראל. רק אחרי שיגיעו לשלטון בישראל כוחות, המוכנים לזהות את עצמם עם כוחות השחרור והקימה באזור, יוצר בסיס לשלום. במצב זה תיחכם ישראל כי מנהיגי המחנה הלאומי הערבי מוכנים לשתוף-פעולה טובה האזור.

אגב, תוך דבריו הזכיר בן-שיחי את שמו של משה שרת, הבדילו לטובה מדויד בן-גוריון. היתה זאת תופעה שחורה ברוב שיחותי עם ערבים וגם לא-ערבים: בעוד שהם רואים בבן-גוריון את התגלמות השנאה לערבים, ואינם מיחסים שום חשיבות לנחום גולדמן, הרי שרת זכור להם לטובה. הם מאמינים כי שרת התפטר בשעתו בגלל התנגדותו למיבצע-סיני, וכי הוא מייצג בעיני המרחב קו המנוגד לזה של בן-גוריון.

סוף השיחה היה ידידותי ביותר. "חשוב לדעת שיש אנשים כמוכם בישראל", אמר המנהיג הערבי. "שהיה-הקרב האמיתי שככם הוא בישראל. עליכם להוכיח כי יש לדעת אלה חשיבות ומשקל בישראל".

לבסוף קם ולחץ את ידי בלבביות. "אני מאחל לכם הצלחה", סיים.

הצהרת השגריר העיראקי

שיחותי עם שגריר עיראק, האשם ג'ואד, לא היו פחות מאלפות. הן השאירו בי מישקע של תקווה ועידוד.

ג'ואד הוא בן 48, שחור וממושקף, גבר הדומה לפרופסור באוניברסיטה. הוא מגלם את הטיפוס הטוב ביותר של ערבי לאומי, טיפוס האופייני לשיכבה העולה כיום לשלטון בכל ארצות ערב. הוא חונן בכירות ובכירת-הספר הגבוה לכלכלה של לונדון, מדרשתו המפורסמת של הארוולד לאסקי, בה חונן גם משה שרת.

בשנת 1934 הצטרף ג'ואד לשרות הדיפלומטי העיראקי, עלה מאז בהתמדה. המפנה הגלוי בקאריירה שלו בא לפני שנה. כסגן ראש המשלחת העיראקית המלכותית בארם, השתתף ג'ואד בדיון על גורל קפריסין. ממשלתו הורתה לו להצביע בעד בריטניה, בתיבתו של נורי אל-טלעידי בבית בגדאד. ג'ואד הפת את ההוראה, הצביע בעד שחרור קפריסין. הוא סולק מתפקידו.

כעבור חודשים מעטים פרצה המהפכה העיראקית, שהעלתה לשלטון את המפלגה שג'ואד השתייך אליה בחשאי — המפלגה הדמוקראטית הלאומית, בראשותו של כאמל צ'אורזי. היא הסכה במהרה למפלגה החשובה ביותר. המשטר החדש התזיר את ג'ואד לארם, הפעם כראש הנציגות העיראקית המתפקדת. לדעת כל הערבים בארם, עומד ג'ואד עלולות בקרוב לתפקיד שר-החוץ בעיראק.

פגשתי את ג'ואד לראשונה ביום הראשון של שהותי בארצות-הברית. הוא ישב בטקסין-הנציגים. אולם אדיר ויפה, המשקף על הגנה המורחית הרחב, המפריד בין האי מאנהאטן לבין שכונות ברוקלין וקניס. מכיון שאין לדיפלומטים חדרים במגרדי-השחקים של הארם (בניגוד לעתונאים, שלרשותם משרדים נוחים בבנין) מבלים הנציגים את זמנם שמחך לשיבות בטרקלין נהדר זה.

ג'ואד קרא תרגום אנגלי של המינשר העברי לפני בואי, והוא ידע כי אני משתייך לתנועה שקידמה בברכה פומבית את המהפכה העיראקית. כשהוצגתי לו קם מכרסמו, לחץ את ידי, הציג אותי בפני שאר המסובים (דיפלומטים מצרים ועיראקים), והזמינני לשבת. כך החלה שיחתנו הראשונה, שהיו לה שני המשכים ארוכים.

ג'ואד לא עשה כל מאמץ להסתיר שיחות אלה. להיפך. הן התנהלו בפומביות מלאה, לעיני כל יושבי הטרקלין. באחת השיחות ניגש אלינו עומר לוטפי, השגריר של רעים, שידע גם הוא שני. ג'ואד הציגני רשמית. לוטפי לחץ את ידי, אמר כמה מלים אויבות והמשיך בדרכו.

בכל זאת התנהלו שיחות אלה באחירה מוזרה. בצד אחד של הטרקלין הגדול ישבו לרוב הערבים בקבוצה אחת. לא פעם ישבו בפניהם נציגים ועתונאים ישראלים. גם בחלום הקיצוני ביותר לא יוצא מעג כלשהו בין שתי קבוצות אלה, אף לא לחיצייתן או אמירת-שלום. אנו, שני האויבים-כביכול, ישבנו באמצע ושוחחנו.

★ ★ ★

ב רכתי את ג'ואד על עמדת עיראק בענין האיחוד המרחבי. הסברתי כי עמדת מפלגת אל-בעת היריבה, הרוצה להקים מדינה ערבית אחידה אחת, תקשה מאד על עמים לא-ערבים, כמו ישראל, לקחת חלק בגורל המרחב. אם, לעומת זאת, נתגשם ההצעה העיראקית של קונפדרציה רופפת יותר — התאגדות של מדינות חופשיות המשתפות פעולה מצדן חופשי והן שמירת עצמיות — הרי תוכל ישראל למלא תפקיד חיובי וחשוב באיחוד זה. הבלטתי את האינטרס המשותף של עיראק, ישראל ולבנון בשאלה זו.

"לא יהיה איחוד ערבי כולל במדינה אחת", הבטיח ג'ואד. "רעיון זה היה רק שלב בהתפתחות, ושלב זה עבר".

ג'ואד התענין בכעית העליה היהודית והפליטים, חקר אותי במיוחד על דעתנו לגבי עתיד ירדן. כשהשבתי לו על כך, נסתבר כי גם כאן יש רקע לשתוף-אינטרסים מובהק בין עיראק וישראל מתקדמת. כי שינוי קניינו לחיסול הממלכה ההאשמית, ובאותה שעה

האשם ג'ואד, שגריר עיראק החדשה. המדינאי בן ה-48, הנחשב לאיש הבולט ביותר בין הנציגים הערביים בארם, הוא מועמד כמעט ודאי לתפקיד שר-החוץ הבא של ארצו. הוא קיים שלוש שיחות ארוכות עם עורך "העולם הזה".

היינו מעוניינים למנוע את סיפוח הירדן לרע"ם. פלסטין עצמאית, נאמנה למחנה הלאומי הערבי ומתקדמת במדיניותה, היתה מתאימה גם לעיראק וגם לישראל.

ג'ואד דיבר בזלזול על אנשי אל-בעת, אשר הסוציאליזם שלהם מפוקפק ביותר. גם היטלר דיבר על סוציאליזם, העיר בעוקצנות. כששאל אותי לדעתנו על המשטר החברתי הרצוי לנו, העזתי לקבוע כי "כולנו יושבים כאן בסירה אחת. אנחנו זקוקים לסוציאליזם שיתבטא בתיכונן ממלכתי, אבל איננו רוצים במחנות-ריכוז ובמדינת-משטרה. האם נקרא לזה סוציאליזם חופשי, או המאניסטי? ג'ואד, השייך למפלגה סוציאליסטית רצינית אך דמוקראטית, ניענע בראשו בחיוב.

ג'ואד הזכיר כי הכיר בשעתו את הר"ר יהודה לייב מגנס, אותו העריך מאד. כמו רוב הערבים עמם דיברתי, ידע על קבוצת איחוד ועל פרופ' מארטין בובר. הוא שאל מה עברי האישי ועבר חברי. "נראה שהתחלתי בגיל צעיר מאד", חייך לבסוף. "זהו תכונה משותפת לכל עמי המרחב", השבתי, "כולנו התחלנו בגיל צעיר מאד להתעסק בפוליטיקה".

בין השאר התענין ג'ואד בנסיגה של המחתרת העיראקית מפני כמה שנים לבוא במגע עם ישראל. הוא קרא תרגום של הסידרה שהופיעה בענין זה בהעולם הזה, שאל אם המדובר בקומוניסטים. הסברתי לו שלהיפך, המדובר ביסודות לאומניים, שהיו פעם מתומכי ראשית עלי אל-כילאני. אולם כשנוכח לדעת שאיני מוכן לגלות לו את השמות, לא לחץ עלי, אלא החליף בטאקט רב את נושא השיחה.

★ ★ ★

פני השיחה האחרונה שלי עם ג'ואד התקיים אותו שידור שכבר דובר עליו בהעולם הזה (1109). ג'ואד רואיין בו על-ידי שלושה עתונאים, שאחד מהם היה דויד הורוביץ, כתב העולם הזה בארם וראש סוכנות-ידיעות יהודית-אמריקאית. לפני השידור התעצתי עם הורוביץ, ניסחתי יחד שאלה שהיתה די ברורה כדי שתהיה לתשובה משמעות, אך שתהיה גם די גמישה כדי לאפשר למנהיג ערבי לענות עליה ללא חשש.

שעה קלה לפני השידור פגשנו את ג'ואד במקרה על מדרגות הבנין. שאלנו אותו אם ישנן שאלות מסויימות שהוא רוצה שנסאל, או שהוא מבקש למנוע אותן. "להיפך", השיב השגריר, "אני מאמין שאסור להכין מראש מסיבת-עתונאים. תשאלו ככל שיעלה על רוחכם".

ההקלטה התקיימה באחד מאולפני הארם. ישבתי בתאו של מהנדס-השידור, המופרד מן האולפן עצמו בשמשה גדולה. אחרי שג'ואד השיב לעתונאי המצרי-יהודי סימון מאלו (שאשתו היא מזכירת המשלחת האלגירית), כי עיראק דוגלת באיחוד המרחב הערבי על-יסוד שיתוף-פעולה בין מדינות עצמאיות. מיהר הורוביץ לשאול את השאלה אותה תכננו מראש: "אדוני השגריר, האם שיתוף-פעולה מרחבי כזה צריך לכלול רק מדינות ערביות, או גם את המדינות הלא-ערביות במרחב?".

ג'ואד הסנה את שניו להורוביץ, עיחת את פיו בחיך פקחי, כאחד האומרי, הדינאטי, וידיי. אחרי מחשבה של שניה השיב את התשובה המנוסחת: "השלב הראשון של האיחוד צריך להיות בין עמים בעלי רקע גזעי, לשוני ותרבותי משותף. אולם אחרי שיושב האיחוד הערבי, יהיה מקום גם לעמים הבלתי-ערביים במזרח התיכון כמו התורכים, האיראנים ואחרים, שירצו להצטרף".

היה ברור לכל אחד ממאות אלפי המאזינים כי "אחרים" פירושה ישראל. עד כמה שידוע לי, היתה זאת הפעם הראשונה שמנהיג לאומי ערבי הצהיר בגלוי על האפשרות של צירוף ישראל (או אפילו התורכים והאיראנים) לאיחוד המרחבי המבוקש על-ידי התנועה הלאומית הערבית. ההצהרה הקבילה במדויק לתכניתם של בעלי הרעיון השמי בישראל, אותה פרסתי באוני השגריר.

★ ★ ★

יני יבוק דפרי את כל שיחותי עם ג'ואד, מאחר שאיני סבור שהדבר יביא תועלת. אם מותר לי לערוך סיכום קצר, הייתי מסיק את המסקנות הבאות:

- מנהיגי עיראק החדשה הם הכוח המתקדם ביותר במרחב, והם הנוחים ביותר ליוזמת שלום עתידה.
- מנהיגים אלה משוכנעים כי המשטר הנוכחי בישראל הוא חלק מן המערך האימפריאליסטי העולמי, ושהוא עויין את שאיפות הערבים לחרות. הם לא יבואו במגע עם שום ישראלית המוזהה עם משטר זה.
- מנהיגים אלה אינם שונאים את ישראל, אינם חולמים על השמדתה, ויהיו מוכנים להסדר עמה — אם יהיו משוכנעים כי בראש המדינה עומדים יסודות המשייכים את עצמם למרחב, הלוחמים באימפריאליזם והמשוחררים מסיסמות ציוניות מיושנות. הם מסוגלים לגלות ידידות אישית לאדם הנראה להם כשייך לכיוון זה.
- מבחינה זו, מהות המשטר העיראקי החדש המשך ישיר לאותה מחתרת עיראקית שבאה עמנו במגע לפני תשע שנים, ושמאמציה נדחו בצורה כה צניית על-ידי ביג"ה שילוח ושתי.

(בגליון הבא: המשך הדו"ח של עורך "העולם הזה" על שיחותיו עם מנהיגים ערביים, בהן נתגלו לו גילויים מפתיעים על יומת-שלום לפני מיבצע-סיני.)